

# (IN)COMPATIBILITATE ÎNTRE LUCRAREA RAȚIUNII ȘI CEA A CREDINȚEI, ÎN RELAȚIA OMULUI CU DUMNEZEU?

Drd. Ciprian Costin APINTILIESEI  
Universitatea din Strasbourg, Franța

## Abstract

*This study proposes a brief reflection on the problematic of the report between the human reason and the faith in the fulfillment of the man. On one hand, it raises the voice of some modern thinkers who presume an exclusivity of the reason, and on the other hand, it emerges the claiming of certain believers who postulate an exclusivity of the faith. But both some and the others converge to assert an incompatibility between reason and faith. However, our approach consists exactly in putting forward some biblical and patristic arguments in favor of their plenary compatibility. The authentic vocation of the reason is to support the relation of the man with God, and it is in this purpose that it always needs to be strengthened and accompanied by the faith, the only force capable of helping it to develop and reach so its real goal.*

**Keywords:** human reason, divine Logos, faith, meaning, energies, salvation.

## Introducere

Intriga acestui studiu o constituie o întâmplare personală petrecută în vara anului 2015 într-o mănăstire ortodoxă din Franța. În timpul unei discuții legate de importanța culturii și a științei, în general, dar în special a studiului teologiei, un candidat la monahism, sincer trăitor al idealurilor creștine, m-a interpellat oarecum cu indignare: „Ce tot atâta știință, cultură!? Sfinții Părinți erau adesea oameni foarte simpli, apostolii erau pescari, Mântuitorul n-a scris nimic, n-a făcut școală. Școala nu ajută la mântuire. Doar credința mântuie, nu rațiunea”. Iar cazul nu e deloc singular printre cei angajați cu profundă sinceritate, monahi sau mireni, în realizarea idealului creștin al mântuirii în Hristos. Observând această oarecare ignoranță determinată de reticență – sau chiar de forma sa extremă, de dispreț – față de ceea ce presupune știință, cunoaștere, rațiune, cultură, înțelepciune lumească etc., care se resimte uneori

în abordarea unei categorii de credincioși ai Bisericii, nu putem evita o serie de întrebări legitime: Este oare *rațiunea* un impediment, o piatră de poticnire pentru creștin, un factor ce deturneză aspirația sa spirituală? Există oare o dihotomie, un antagonism, o încleștare existențială între cei doi factori, între rațiune și credință? Există motive să vedem un *raport de exclusivitate* sau de *incompatibilitate* între forțele celor două? Are și rațiunea un aport oarecare în apropierea omului de Dumnezeu sau constituie cumva doar un factor susceptibil de a umbri lucrarea credinței din sufletul creștinului? Ce este credința și ce este rațiunea? În sfârșit, putem constata între ele un raport de tipul *sau... sau*, ori de tipul *și... și*?

## 1. Considerații despre rațiune

Să începem prin a prezenta câteva considerații succinte despre *rațiune*. Deoarece reflecția teologică trebuie să plece de la textul sfânt al Scripturii, să-și tragă rădăcinile din solul Revelației divine, vom reține aici două categorii de texte, care la o primă vedere par să prezinte o antinomie sau o contradicție în mesajul Scripturii. Prima categorie se centrează chiar pe prologul Evangheliei Sfântului Ioan, unde Fiul lui Dumnezeu este numit Cuvântul: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul... Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi...” (In 1, 1, 14)<sup>1</sup>. Or, este cunoscut faptul că termenul grec *λόγος* din acest text poate fi tradus, în franceză<sup>2</sup> și în română, atât prin *rațiune*, cât și prin *cuvânt*<sup>3</sup>. Mai exact, traducerea românească ar putea la fel de bine să rețină aici versiunea: „La început era Rațiunea și Rațiunea era la Dumnezeu și Dumnezeu era Rațiunea”. Declarație interesantă și chiar incitantă, dacă avem în vedere faptul că același autor

<sup>1</sup> Putem consulta aici și textele din Vechiul Testament care mărturisesc despre existența Înțelepciunii și nașterea ei din Dumnezeu, înainte de întemeierea lumii: Pilde 8, 22-35, și Înțelepciunea lui Solomon 9, 9-10.

<sup>2</sup> Anatole Bailly, Émile Egger, *Dictionnaire grec-français*, Editura Hachette, Paris, 1906, p. 1200.

<sup>3</sup> A se vedea nota 14 a Părintelui Stăniloae în traducerea Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuire la Tatăl nostru*, în col. „Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii”, vol. II, ediția a II-a, traducere, introducere și note de Pr. dr. D. Stăniloae, Editura Harisma, București, 1993, p. 338.

zice într-o altă scriere a sa că „Dumnezeu este iubire” (I In 4, 8, 16). Logica superficială, care tinde uneori să surprindă o incompatibilitate, o excomunicare reciprocă între rațiune și iubire, este aici pe deplin invalidată. Dumnezeu este în Sine, după mărturia Apostolului Ioan, atât *Rațiune*, cât și *Iubire*; atât cugetare, cât și sentiment; atât reflecție, cât și trăire în comuniune. Dumnezeu are în Sine logosul, rațiunea, sau Dumnezeu este Logosul, Rațiunea, aserțiune pe care Sfânta Scriptură o corelează imediat cu Dumnezeu este iubire. Avem aici resortul pentru reflecția noastră în cele ce urmează.

Plecând de la acest text inspirat al Sfântului Ioan, cert este că Sfinții Părinți, și aici ne referim în special la Sfântul Maxim Mărturisitorul, au redactat zeci de tratate în care Fiul este numit Logosul sau Rațiunea divină. Acest termen a atras atenția multor Părinți și scriitori bisericești și continuă să facă o bogată carieră în teologie. Spre exemplu, Sfântul Maxim vede în Tatăl „Mintea divină” Care dă naștere Rațiunii (Fiul) și purcede Viața (Duhul Sfânt)<sup>4</sup>. Mai mult, lumea întregă nu este decât o *cuvântare*, o *frază*, a acestei Rațiuni, adică fiecare lucru sau ființă creată este, de fapt, materializarea, „plasticizarea” – în limbajul Părintelui Stăniloae<sup>5</sup> –, unui *gând*, a unei *idei* existente din veșnicie în această Rațiune supra-rațională. Lucrurile nu sunt, de aceea, decât „rațiuni create” în ordinea aceasta spațio-temporală, după modelul și prin puterea unor „rațiuni necreate” (idei) existente în Rațiunea dumnezeiască, adică în Fiul. Iar persoanele umane sunt înzestrate cu *rațiune conștientă*, tocmai pentru ca să citească această frază a lumii care încifrează în ea *invitația la un dialog al iubirii* între Persoanele divine și persoanele umane. Orice dialog presupune cel puțin două persoane ce relaționează, pentru că orice frază cu *sens* presupune rațiunea unei

---

<sup>4</sup> Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Către preacuviosul presbiter și egumen Talasie*, în col. „Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii”, vol. III, ediția a IV-a, traducere, introducere și note de Pr. dr. D. Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009, p. 92: „Iar cap al lui Hristos, adică al Rațiunii (Logosului) creatoare, Care se dezvăluie din lucruri..., este Mintea cea negrăită Care O naște pe aceea după ființă”. Putem consulta, în acest sens, și p. 96: „Întrucât deodată cu Rațiunea, Care e Făcătoarea tuturor, e cugetată și Mintea, la Care Se raportează Rațiunea ca la cauza Sa, a numit pe Tatăl cap al lui Hristos, în calitatea Lui de Minte Care naște prin fire Rațiunea”.

<sup>5</sup> Nota 21 în Pr. dr. Dumitru Stăniloae, „Introducere”, în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, ediția a II-a, traducere, introducere și note de Pr. dr. D. Stăniloae, EIBMBOR, București, 2006, p. 42.

persoane îndreptată spre rațiunea altei persoane: *sensul* nu izvorăște decât din rațiune și țintește spre o altă rațiune. Animalele nu se interesează de sensuri, nu se preocupă de un sens al existenței lor, pentru că doar rațiunea persoanei aspiră, caută sensuri și se hrănește cu ele. Iar dacă sensurile există, atunci ele nu-și pot avea originea ultimă într-o creatură, în om, ci trebuie să existe dincolo de cortina opacă a lumii materiale o Sursă absolută a lor, o Rațiune supremă Care seamănă prin actul creator aceste sensuri în lume. Iar omul, în calitate de făptură zidită *după chipul* acestei Rațiuni, caută sensurile și se străduiește neîncetat să le pătrundă, să le înțeleagă și să le urmeze firul, iar firul lor duce spre Sursa lor, spre Dumnezeu<sup>6</sup>. Prin urmare, putem spune că rațiunea umană, citind lumea ca pe o frază plină de sensuri, ca pe o carte, ca pe o scrisoare de iubire al lui Dumnezeu către om, *slujește astfel relației omului cu Dumnezeu*. Rațiunea are, pentru a răspunde întrebărilor de mai sus, un rol determinant în *împlinirea spirituală* a omului, în apropierea lui de Dumnezeu<sup>7</sup>.

Întreaga existență este *rațională*, lucrurile înseși sunt *rațiuni create* care iradiază *sensuri* pentru *rațiunea conștientă* a persoanei umane, astfel încât să-i reveleze sau să-i descopere *rațiunile necreate* existente din eternitate în sânul Rațiunii divine<sup>8</sup> și, odată descoperite aceste rațiuni, să se instaleze dialogul tot mai sincer și stăruitor între om și Dumnezeu. Totul este pecetluit de rațiune, sau mai precis de dialogul Rațiunii creatoare cu rațiunea creată, și acest dialog nu slujește altceva decât iubirii și comuniunii, ceea ce înseamnă că rațiunea este un factor indispensabil pentru desăvârșirea omului

---

<sup>6</sup> Pentru mai multe detalii, a se vedea Ciprian Costin Apintilieseii, *Les raisons divines et la raison humaine. Approche de Dumitru Stăniloae*, în „Revue Roumaine de Philosophie”, 61 (2017), nr. 1, pp. 104-111.

<sup>7</sup> Amintim aici cele trei etape ale asceticeii orientale: 1. Despățimirea și dobândirea virtuților; 2. Contemplația naturii (care înseamnă exact punerea rațiunii în mișcarea ei dreaptă, exersarea ei corectă, pentru a vedea prin lume pe Dumnezeu); 3. Îndumnezeirea sau unirea în lumină cu Dumnezeu. Prin urmare, procesul înduhovnicirii implică și lucrarea rațiunii, nu exclude și nu anulează rațiunea. Cf. Pr. dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, ediția a II-a, EIBMBOR, București, 2002.

<sup>8</sup> Despre Sfânta Treime ca sân etern al rațiunilor necreate, a se vedea Ciprian Costin Apintilieseii, *Les raisons divines et leurs rapports à la Sainte Trinité selon l'approche de Dumitru Stăniloae*, în „Contacts”, anul LXX (2018), nr. 261, pp. 57-90.

și a întregii creații. Rațiunea nu este prin sine produsul păcatului în om sau sursă irevocabilă de păcat. Orientarea ei firească este, după cum vedem, spre Dumnezeu. Vocația ei este de a mijloci relația conștientă sau *comuniunea* omului cu Dumnezeu, și nu de a periclita lucrarea credinței. Doar pervertirea misiunii ei îl face pe om să se abată de la Dumnezeu, să alunece prin mândrie și auto-suficiență spre *absurd*, spre *lipsa unui sens* al acestei lumi, considerându-se singurul proprietar al creației. Doar o rațiune întunecată prin *păcat* nu mai poate lucra în parametri rânduiți de Creatorul ei, nu mai are capacitatea de a recepta corect sensurile lumii și nu mai poate vedea *lumina* din substraturile lucrurilor. Limba română are, în această privință, o intuiție profundă, folosind pentru creație termenul „lume” ce provine de la latinescul *lumen* – lumină: lumea este lumină<sup>9</sup>. Slăbind forțele rațiunii omului și pervertindu-și lucrarea prin păcat, omul nu a mai fost în măsură să perceapă lumina din lume. Era necesar ca însăși Rațiunea divină „să ia trup” (In 1, 14), după cum spune Sfânta Scriptură, să vină în cea mai strânsă proximitate de rațiunea umană, pentru a o restaura prin lucrarea *harului divin*, pentru a-i repotența forțele și a-i reda capacitatea ei firească de a vedea lumina lumii care trimite către Lumina-sursă: „Dumnezeu este Lumină” (I In 1, 5) și „locuiește întru lumină neapropiată” (I Tim 6, 16).

Am stabilit, deci, că rațiunea umană are o contribuție covârșitoare în împlinirea vocației omului, cea a *comuniunii* sale cu Dumnezeu. Dacă omul e *persoană* ce se împlinește și se desăvârșește în această comuniune, atunci lucrarea rațiunii nu poate fi ignorată sau demonetizată, dar nici supralicitată în defavoarea lucrării lui Dumnezeu prin credință. *Comuniunea este iubire*, spun toți teologii, însă niciodată nu trebuie uitat că *iubirea înseamnă libertate* și că, în afara libertății persoanelor, iubirea este imposibilă. Mediul în care iubirea se naște și crește este leagănul libertății, iar libertatea implică întotdeauna posibilitatea de-a alege, deci implică *rațiunea*. Ca facultate prin care se face o alegere în funcție de criterii conștient decise, libertatea este, ca și iubirea, corelativă rațiunii. Dacă, dintre

---

<sup>9</sup> Cf. Pr. Dumitru Stăniloae, *The Experience of God: Orthodox Dogmatic Theology. The World: Creation and Deification*, vol. II, traducere de Ioan Ioniță și Robert Baringer, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, 2000, p. 29.

toate fapăturile, doar omul are capacitatea libertății (în *libertate* Sfinții Părinți văd chipul divin din om), adică forța de a se sustrage legilor mecanice și repetitive ale naturii, de a nu se supune lor și de a opta între diverse posibilități, atunci această libertate se fundamentează pe rațiunea conștientă a omului. Pe scurt, *iubirea, libertatea și rațiunea* constituie o *unitate indisolubilă*, ele sunt de nedespărțit în procesul desăvârșirii spirituale a omului.

Cu toate acestea, există și categoria acelor gânditori sau ideologi moderni care, clamând superioritatea rațiunii, a culturii sau a științei, se exprimă cu ostilitate sau, cel mult, cu condescendență față de religie, de Hristos și de Biserica Sa. Pentru aceștia, a fi *rațional* e sinonim cu a fi *ireligios, agnostic* sau *ateu*, iar a asuma o apartenență religioasă echivalează oarecum cu obscurantismul, repugnant și irelevant în fața rațiunii atotputernice. Ei exprimă adesea convingerea unei incompatibilități între *factorul rațional și trăirea religioasă*, motivând că fondul sau conținutul credinței religioase nu se pretează exigențelor rațiunii, care operează cu probe și dovezi irefutabile. Din nefericire, perspectiva aceasta inexactă despre rațiune și-o împropiază uneori și creștinii care, glisând în extrema opusă, reclamă o imposibilitate de conciliere între credința lor în Hristos și rațiune. Pentru aceștia din urmă, rațiunea reprezintă, prin revendicările și aspirațiile ei de cunoaștere analitică și demonstrativă, un risc imens de violentare și profanare a misterului credinței, mister care trebuie trăit autentic, nicidecum supus constrângerilor conceptuale ale cunoașterii raționale. Pentru cei dintâi, *rațiunea* e singura cale posibilă spre adevăr, un adevăr conceput adesea în termeni abstracți și impersonali, iar pentru cei din urmă, singura călăuză spre Adevărul personal e *credința*, ca formă de deschidere și relație interpersonală. Dar și unii și alții converg în a afirma o schismă ireconciliabilă între credință și rațiune, deși de pe poziții și cu argumente diferite. Ceea ce putem remarca, în consecință, este faptul că înțelegerea lor despre rațiune nu se referă la *rațiunea naturală*, la rațiunea în forma ei originală, așa cum a fost dăruită omului de Dumnezeu, ca mijloc și călăuză spre comuniunea interumană și a oamenilor cu Dumnezeu. Înțelegerea lor se referă cel mult la rațiunea căzută prin păcat, la rațiunea despărțită de Dumnezeu, incapabilă să-și înalțe aripile spre El, deci la *rațiunea denaturată sau irațională*, dacă putem spune astfel.

Tocmai la acești raționaliști, depozitari ai unei rațiuni iraționale și calificați a fi *înțelepți* ai lumii acesteia, precum și la fructul strădaniilor lor se referă Sfântul Apostol Pavel în prima sa Epistolă către Corinteni: „Unde este înțeleptul? Unde e cărturarul? Unde e cercetătorul acestui veac? Oare n-a dovedit Dumnezeu nebună înțelepciunea lumii acesteia?...” (I Cor. 1, 19-31). Avem aici o a doua categorie de texte biblice, care pare a se situa în dezacord frontal cu cele spuse mai sus. O privire superficială ar putea oricând pretexta, pe baza lor, o incompatibilitate a culturii și a științei cu spiritualitatea creștină. Doar considerarea lor în context ne redă sensul autentic al cuvintelor Sfântului Pavel, care nu e nicidecum opus celor afirmate mai sus. Plecând de la faptul că destinarii acestei epistole sunt corintenii, observăm deja că autorul nu vizează aici o critică a rațiunii umane în universalitatea ei, el nu-și propune o critică a tot ceea ce ține de rațiune și nu de credință, ci doar a acelei *rațiuni despărțite de Dumnezeu* și uneori ostilă Lui. Iar expresia acestei rațiuni Apostolul o identifică în filosofia sau *înțelepciunea elină* a epocii sale. În alți termeni, autorul nu emite aici o critică a rațiunii sau a înțelepciunii omenești în ansamblul ei, ci doar o critică a unei anumite expresii a acestei rațiuni, anume cea a filosofiei eline din vremea sa. Ceea ce denunță el nu este înțelepciunea autentică a omului, continuu secundată de harul lui Dumnezeu, ci în mod precis „înțelepciunea lumii acesteia” (I Cor. 1, 22), înțelepciunea elină a timpului respectiv, expresie a unei lumi care nu s-a împărțășit încă de „înțelepciunea lui Dumnezeu”. Critică, așadar, o înțelepciune care se consideră autosuficientă și superioară Revelației lui Hristos, o înțelepciune care n-a putut mijloci omului pe Dumnezeu (I Cor. 1, 21), dar care consideră „nebună” opera lui Hristos și propovăduirea apostolilor (I Cor. 1, 25), singurele capabile de o astfel de lucrare. Tocmai prin incapacitatea sa de a sesiza, chiar și parțial, superioritatea înțelepciunii lui Dumnezeu descoperită în Hristos, această „înțelepciune omenească” se arată pe sine a fi „nebună”.

Orice înțelepciune opusă sau străină lui Hristos nu poate fi decât nebună, întrucât o rațiune disidentă față de Rațiunea divină, care a zidit-o și o menține în existență, nu are altă opțiune decât să se denatureze treptat, devenind în cele din urmă o *rațiune irațională*: menținută în structura sa ontologică, ea rămâne pe mai departe o

*rațiune*, dar îndepărtată și înstrăinată de principiul sau reperul său existențial, de Rațiunea-sursă, ea devine *irațională*. Ca orice facultate umană, rațiunea nu posedă atributul imuabilității, ci este în permanență supusă transformării, adică evoluției sau involuției, progresului sau regresului, creșterii sau descreșterii. Dominată de categoria *mișcării*, ca orice alt element din ordinea existenței create, rațiunea dispune de două mari posibilități: fie să înainteze neconținut în *relația* cu Hristos și să se *desăvârșească* prin unirea mistică cu El, fie să se înstrăineze tot mai mult de Hristos, să refuze relația vivificatoare cu El, să slăbească în capacitățile sale și să se osifice în celula singurătății. O rațiune nu se dezvoltă și nu se împlinește decât prin *relația* sau contactul constant cu o altă rațiune, singura în măsură să-i stimuleze și să-i actualizeze virtualitățile. Lipsită de prezența dătătoare de viață și de sens a unei alte rațiuni, ea se află în imposibilitatea împlinirii vocației sale. Iar dacă până la un anumit punct în dezvoltarea sa poate fi susținută de relația cu o altă rațiune umană, totuși această relație se dovedește insuficientă pentru desăvârșirea ei. Numai relația tainică și tot mai profundă cu Rațiunea cea dumnezeiască îi poate mijloci desăvârșirea.

Prin urmare, antagonismul sau dezacordul evocat în textele scripturistice de mai sus nu este cel între rațiunea sau înțelepciunea umană și credința în Hristos, ci între înțelepciunea „după trup” (I Cor. 1, 26), și înțelepciunea descoperită oamenilor prin „adeverirea Duhului” (I Cor. 2, 4) care cercetează „adâncurile lui Dumnezeu” (I Cor. 2, 10-14). Cea dintâi este rod al unei rațiuni decăzute din relația cu Dumnezeu în urma păcatului strămoșesc, în timp ce a doua este rod al unei rațiuni peste care se revarsă puterea Duhului, grație relației restaurate prin și în Hristos. Înțelepciunea după trup este produs al unei *rațiuni fără Hristos*, de unde ostilitatea ei față de Hristos și neputința de a pătrunde lucrarea antinomică a lui Dumnezeu în El, în timp ce înțelepciunea după Duhul est rod al unei *rațiuni cu și în Hristos*. Altfel spus, nu avem aici o opoziție între rațiunea umană naturală și un factor supranatural, în speță credința în Hristos, care ar solicita exclusivitate prin înlăturarea celei dintâi. Ci avem o antiteză sau o incompatibilitate între *două stări ale aceleiași rațiuni* umane: între starea decăzută, așa cum se prezintă ea în filosofia elină a epocii, și starea restaurată, așa cum se prezintă în și prin Hristos. Că Apostolul Pavel opune



aici înțelepciunii omenești, insuficiente și pervertite, o formă superioară de înțelepciune, pe măsura omului, și nu un factor cu totul străin și diferit de rațiunea firii sale, reiese din însuși faptul că Îl prezintă pe Hristos ca fiind „înțelepciunea de la Dumnezeu” (I Cor. 1, 30) sau „înțelepciunea lui Dumnezeu” (I Cor. 1, 24) pentru cei chemați la mântuire. Ceea ce se revelează omului în Hristos, deși e primit prin credință, este totuși ceva *adecvat* rațiunii sale, este o *înțelepciune* care, deși superioară, este adaptată sau ajustată de Dumnezeu pe măsura rațiunii omului. Ea nu este ceva cu totul străin firii create, ceva ce ar contrazice radical capacitățile firii, ci este tot o înțelepciune, dar una de care se împărtășește rațiunea purificată de păcat a celor desăvârșiți. Ca dovadă, propovăduirea pe care Apostolul o opune „înțelepciunii omenești” o numește el însuși tot „înțelepciune”, deși una de calitate mult superioară: „Și înțelepciunea o propovăduim la cei desăvârșiți, dar nu înțelepciunea acestui veac, nici a stăpânitorilor acestui veac, care sunt pieritori, ci propovăduim înțelepciunea de taină a lui Dumnezeu, ascunsă,... pe care niciunul dintre stăpânitorii acestui veac n-a cunoscut-o...” (I Cor. 2, 6-8).

În consecință, aceste pasaje biblice invalidează atât demersul celor care clamează o exclusivitate a rațiunii și a cunoașterii umane în opoziție cu mesajul revelat, cât și demersul celor ce favorizează ideea unei exclusivități a credinței în lucrarea mântuirii, a unei credințe detașate complet de rațiune și de produsele acesteia. Cu adevărat, în spiritualitatea creștină, rațiunea umană este *depășită*, dar nu în sens de descalificare și de ignorare, ci de împlinire și de realizare a ei în planul sinergiei cu harul dumnezeiesc, în planul credinței. Dacă „cercetătorul”, „cărturarul” sau „înțeleptul” acestui veac sunt descalificați în aceste texte de către Sfântul Pavel, aceasta nu se întâmplă nicidecum din pricina preocupărilor lor de ordin intelectual sau rațional, ci în urma refuzului vehement de a-și depăși condiția prin primirea plusului de cunoaștere și înțelepciune oferit în Hristos. Ei sunt apostrofați nu pentru prea multa cunoaștere, ci pentru prea puțina lor cunoaștere și pentru auto-suficiența care-i face inapți în vederea receptării „înțelepciunii de la Dumnezeu”. Păcatul lor nu constă, așadar, în abuzul de cunoaștere, în suprasolicitarea rațiunii, în pasiunea lor pentru știință, ci în deturnarea cunoașterii de la vocația ei autentică, în limitarea și

reducerea resurselor reale ale rațiunii lor, în lipsa unei aspirații de desăvârșire a înțelepciunii lor prin primirea lui Hristos. Mai precis, culpa lor rezidă în refuzul de a conjuga forțele limitate ale rațiunii umane cu puterile nelimitate ale credinței.

## 2. Considerații despre credință

Este momentul acum să ne aplecăm cât se poate de succint și asupra *credinței*. Referitor la importanța ei în viața creștinilor, lucrurile sunt cât se poate de evidente și nu mai trebuie insistat. Ne amintim doar că majoritatea minunilor Mântuitorului gravitează în jurul credinței: „Crezi tu că pot face Eu aceasta?”, „Fie ție după credința ta!”, „Credința ta te-a mântuit!”, spunea adesea Mântuitorul. Iar Sfântul Pavel insistă că mântuirea se dobândește „prin credința în Iisus Hristos” (Rom. 3, 22). Dar ce este credința? Pentru a nu lungi cuvântul de față, vom spune doar că ea este un *dar de la Dumnezeu*, ce ne vine prin Iisus Hristos, o forță tainică ce se împărtășește și se articulează forțelor limitate ale credinciosului. Iar, ca orice dar, credința nu este impusă mecanic din exterior, ci ne vine doar în acord cu disponibilitatea noastră, în urma alegerii libere de-a o primi, de-a ne deschide lucrării ei. Credința este astfel *lucrarea harului dumnezeiesc* în sufletele noastre, ce ne vine prin Tainele Bisericii. Iar harul, conform Sfântului Grigorie Palama, este o energie<sup>10</sup> sau un complex de *energii divine speciale* împărtășite omului, prin care Dumnezeu coboară și-și face sălaș în sufletul credinciosului, unindu-Se în chip tainic cu el<sup>11</sup>. Putem spune astfel că darul credinței este o *energie tainică*, o lucrare divină, ce ni se împărtășește, nu spre a anula forțele sau energiile noastre naturale, ci spre a le întări, a le sublima, deci a le transfigura<sup>12</sup>.

<sup>10</sup> Sfântul Grigorie Palama, *Capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 69, în col. „Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii”, vol. VII, EIBMBOR, București, 1977, p. 472.

<sup>11</sup> Cf. Paul Ladouceur, *Introduction and translation: Vladimir Lossky, „The Doctrine of Grace in the Orthodox Church”*, în „St Vladimir’s Theological Quarterly” 58 (2014), nr. 1, p. 77.

<sup>12</sup> Despre sublimarea puterilor naturii umane în acescetica orientală, printre care și puterea cognitivă sau rațională, vezi, în limba rusă: Boris Vysheslavtsev, *ЭТИКА ПРЕОБРАЖЕННОГО ЭРОСА (Etica Erosului transfigurator)*, YMCA-Press, Paris, 1931.

Altfel spus, credința nu este incompatibilă cu vreo capacitate umană, și aici ne referim în special la rațiune. Ca *energie creată* inerentă firii umane, rațiunea nu este nicidecum limitată, mărginită sau obstrucționată în lucrarea ei de credință, ca *energie necreată* împărtășită firii umane prin Hristos. Scopul sau lucrarea energiilor divine nu este acela de a slăbi sau limita cu ceva capacitatea energiilor create ale ființei umane, ci de a consolida și sublima aceste energii<sup>13</sup>, de a restaura facultatea lor autentică, de a le elibera de anemia infuzată lor prin păcat și de a le restabili în dinamismul lor original. Cu alte cuvinte, scopul credinței nu este unul de a reduce sau înlătui forțele rațiunii pentru a obține astfel un progres duhovnicesc, ci din contră, lucrarea credinței constă în reabilitarea capacităților reale ale rațiunii și călăuzirea acesteia pe calea mântuirii, prin descoperirea și cunoașterea sensurilor din creație, sensuri care indică spre sursa lor, spre Rațiunea divină.

Cum am văzut, rațiunea aspiră în permanență să cunoască și caută neconținut să înțeleagă, ceea ce înseamnă că are în constituția ei o *mișcare neobosită spre Dumnezeu*, o aspirație constitutivă spre eternitate. Dar nu izbuteste niciodată prin forțele ei individuale să-L întâlnească, fiindcă adesea se abate din drum, se înșală, greșește. Ca orice *întâlnire* între persoane, nu e suficientă doar intenția uneia singure, ci întotdeauna întâlnirea are loc atunci când și cealaltă persoană se arată, când alege liber să se arate. Întâlnirea este și ea expresia libertății celor două persoane: fără libertate, nimeni și nimic nu poate pătrunde în interiorul apofatic al unei persoanei, în nucleul ei de taină, pentru a o întâlni. Două persoane pot ocupa același perimetru și, totuși, în absența libertății, să rămână străine una celeilalte, din pricina imposibilității de-a se întâlni. Mai precis, pentru ca să-i vină darul credinței, omul își exprimă întâi intenția prin străduințele rațiunii sale, dăruite lui tocmai cu acest scop. Dar cum Dumnezeu este Treime de Persoane, rațiunea omului nu-L poate cuceri sau cuprinde în hotarele ei doar prin forțele sale naturale, așa cum ar face cu lucrurile create. Ea urcă cât de sus poate, precum Moise pe Muntele Sinai, iar de pe piscul reușitelor sale,

---

<sup>13</sup> Conform Sfântului Maxim, asceza creștină nu-și propune anularea afectelor naturale, precum foamea, setea, somnul, instinctul de reproducere etc., ci transfigurarea, îndreptarea lor spre ținta încrisă prin creație.

când nu mai poate face nici un pas înainte, îi vine din înălțimi credința care o cuprinde, o învăluie, o luminează, o întărește și o înalță în adâncul de taină al lui Dumnezeu. Adică, Dumnezeu ca persoană alege atunci să se arate și să fie întâlnit.

Tocmai de aceea credința nu este *irațională*, ci *supra-rațională*; nu este o renunțare sau o înlăturare a rațiunii, ci o cuprindere și o sublimare a ei; o transcendere sau o depășire a ei, nu prin anihilare, ci prin perfecționarea și desăvârșirea forțelor ei până dincolo de limitele lor naturale. Dar nu se poate spune că rațiunea este absolut singură în niciun moment al înălțării ei spre Dumnezeu, ci credința ca energie divină i se împărtășește omului treptat; ca orice energie sau lucrare, credința poate scădea sau crește în *intensitate*, în funcție de mai mulți factori. Dacă la începutul urcușului rațiunii, credința o însoțește discret, lăsând spațiu larg libertății, pe parcursul dobândirii virtuților, care înlătură solzii patimilor de pe ochii rațiunii<sup>14</sup>, credința i se revarsă în suflet tot mai deplin, până la momentul acela în care rațiunea se lasă cu totul purtată pe brațele credinței spre adâncurile tainelor dumnezeiești. Dar ea este încă acolo, desăvârșită, nicidecum desființată sau anulată.

## Concluzii

Departa de-a fi vorba despre un raport de exclusivitate între forțele naturale ale rațiunii și forțele supranaturale ale credinței, despre un raport de tipul *sau... sau*, creștinul ortodox nu poate mărturisi decât conlucrarea celor două în procesul înălțării sale duhovnicești, adică un raport de tipul *și... și*. Doar o articulare indisolubilă a *rațiunii*, ca parte a contribuției omului la dialogul comuniunii, și a *credinței*, ca expresie a răspunsului și a participării lui Dumnezeu, poate respecta integritatea *persoanei*, fie divină sau umană. O anulare a rațiunii prin credință ar echivala cu o știrbire

---

<sup>14</sup> Părinții spun că virtuțile îl *raționalizează* pe om, îl fac mai rațional, tocmai pentru că-l eliberează de patimi. Putem vedea în acest sens nota 122 a Părintelui Stăniloae în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 184: „Virtutea sporește în suflet rațiunea adevărată, precum la rândul ei o rațiune înțelegătoare rodește virtutea. Sămânța virtuții e rațiunea; de aceea rodul virtuții e o rațiune dezvoltată. Aproape că nu se poate deosebi între rațiune și virtute. Virtutea e rațiunea pusă în practică, rațiunea dusă la scopul ei”.

a valorii persoanei umane, iar o respingere a credinței prin autonomia rațiunii ar echivala cu o contestare a lui Dumnezeu ca persoană liberă și iubitoare, ar fi o încercare neputincioasă de a-L circumscrie în concepte schematice ca pe o simplă teorie. Rațiunea și credința, doar împreună, creează cadrul pentru întâlnire, iubire în libertate, cunoaștere și comuniune pentru veșnicie.